

ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของนครศรีธรรมราช

ผศ. ปรีชา นุ่นสุข

1. บทนำ

วัฒนธรรม เป็นวิถีชีวิตของชนกลุ่มหนึ่งกลุ่มใด ในเวลาหนึ่งเวลาใด เป็นเครื่องแสดงถึงเอกลักษณ์ของชุมชนที่ได้เรียนรู้ สืบทอด ปรับปรุง และพัฒนาควบคู่มา กับสังคม โดยอาจจะแยกวัฒนธรรมออกเป็นสาขาต่างๆ ได้ ๑ สาขา และแต่ละสาขามี ความประสานสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้ง เป็นลูกโซ่ จนยากที่จะแยกออกจากกันได้ คือ ระบบความเชื่อ การตั้งแหล่งที่อยู่อาศัย การหย่อนใจ การป้องกันรักษาโรคภัยไข้เจ็บ การทำมาหากิน เครื่องนุ่งห่ม การคมนาคม การศึกษา และการปกครอง¹

นครศรีธรรมราช เป็นอาณาจักรโบราณที่มีความสำคัญทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง และศาสนามากที่สุดอาณาจักรหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อาณาจักรนี้มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางมาไม่น้อยกว่า 1,800 ปีมาแล้ว หลักฐาน ทางโบราณคดีและหลักฐานทางเอกสารที่ปรากฏในขณะนั้นยืนยันได้ว่า นครศรีธรรมราชมี กำเนิดมาแล้วตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 7 เป็นอย่างน้อย²

ก่อนที่จะมีชื่อว่า "นครศรีธรรมราช" นั้น อาณาจักรนี้มีชื่อปรากฏในเอกสาร โบราณของไทยและต่างชาติในชื่อต่างๆ หลายชื่อ เช่น ตามุพลิงคม, ทมพลิงคม, ตามุพรุลิงค, มัทธมาลิงคม, ทังมาหลัง, ทัน-มา-ลิง, ทมลิงคาม, ตามพลิงเกศวร, โฮลิง, โพลิง, เซียะไท้ว, โลแก็ก, สิริธรรมนคร, ศรีธรรมราช, ลิกอร์, ละคอน, กิวคูคอน, สุวรรณปุระ ปาฏลีบุตร และเมืองนคร เป็นต้น³

ด้วยวิวัฒนาการอันยาวนานและรุ่งโรจน์ของนครศรีธรรมราช บรรพบุรุษของชาว นครศรีธรรมราชได้สร้างสมมรดกทางวัฒนธรรมไว้ให้ชนรุ่นมากมาย⁴ วัฒนธรรมเหล่านั้น ได้แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์แห่งนครศรีธรรมราชในฐานะของ "เมืองแม่แห่งวัฒนธรรมใน คาบสมุทไทย" นับแต่อดีตสืบมาจนถึงปัจจุบันนี้⁵ ดังจะกล่าวโดยสรุปดังต่อไปนี้

2. วัฒนธรรมด้านระบบความเชื่อ

จากหลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นพบในนครศรีธรรมราชในขณะนี้ทำให้สันนิษฐานได้ว่าก่อนที่ชุมชนโบราณในนครศรีธรรมราชจะได้รับพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์จากอินเดียเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 9 นั้น ชุมชนในนครศรีธรรมราชน่าจะมีระบบความเชื่อเกี่ยวกับอิทธิพลของสิ่งเหนือธรรมชาติและผีบางเทวดา ในรูปของศาสนาโบราณ ทำนองเดียวกันกับชุมชนก่อนประวัติศาสตร์แห่งอื่น ๆ ในประเทศไทยที่ได้มีการขุดค้นทางโบราณคดีและตีความเกี่ยวกับวัฒนธรรมของชุมชนเหล่านั้นแล้ว เช่น ชุมชนโบราณที่ถ้ำผี จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งมีอายุราว 12,000-7,300 ปีมาแล้ว ชุมชนโบราณที่บ้านเก่า จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งมีอายุราว 4,370 ปีมาแล้ว และแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี ซึ่งมีอายุราว 5,600-1,800 ปีมาแล้ว เป็นต้น⁶

ตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 9 เป็นต้นมา ศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ได้แพร่กระจายอย่างกว้างขวางในนครศรีธรรมราช จนเป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรมต่าง ๆ อีกมากมายในนครศรีธรรมราช

ศาสนาพุทธ ได้มีการค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีที่เกี่ยวกับศาสนาพุทธที่เก่าแก่ที่สุดในนครศรีธรรมราช คือ ราวพุทธศตวรรษที่ 9-10 ในหลายบริเวณของนครศรีธรรมราช อาทิ พระพุทธรูป สำริด ศิลปะแบบอมราวดีของอินเดีย จากแหล่งโบราณคดีวัดจอมทอง อำเภอสีชล เคียรพระพุทธรูป ศิลปะแบบคุปตะของอินเดีย จากแหล่งโบราณคดีวัดจอมทองเช่นเดียวกัน และเคียรพระพุทธรูป ศิลปะแบบคุปตะของอินเดีย จากแหล่งโบราณคดีวัดพระเพรง อำเภอเมือง เป็นต้น และในราวพุทธศตวรรษที่ 11-12 ได้ปรากฏศิลาจารึกอักษรปัลลวะ (อินเดียใต้) ภาษาสันสกฤตที่ได้บันทึกเกี่ยวกับพระพุทธรูปศาสนาในนครศรีธรรมราชในระยะเวลาดังกล่าวไว้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการที่กษัตริย์และอาณาประชาราษฎร์บำรุงพระพุทธรูป โดยได้ค้นพบศิลาจารึกดังกล่าว (ศิลาจารึกหลักที่ 27) ที่วัดมเหยงคณ์ อำเภอเมือง หลักฐานทางโบราณคดีเหล่านี้ ทั้งพระพุทธรูปและศิลาจารึก ล้วนเป็นรูปเคารพและศิลาจารึกตามระบบความเชื่อเนื่องในพระพุทธรูปศาสนาิกายหินยาน (เถรวาท) ทั้งสิ้น

แม้ว่าในระยะเวลาที่กล่าวนี้ ในขณะที่ยังมีการค้นพบเพียงรูปเคารพของพระพุทธรูปที่ตาม แต่ในระยะต่อมาได้มีการค้นพบโบราณสถานเนื่องในพุทธศาสนาหลายแห่ง ไม่ว่าจะเป็นพระเจดีย์แบบศรีวิชัย ที่ตั้งอยู่บริเวณหน้าประตูพระระเบียง (ระเบียงคต) หรือตั้งอยู่ระหว่างพระวิหารธรรมศาลากับสำนักงานจัดผลประโยชน์ ภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ซึ่งมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 14-15 ซึ่งมีรูปแบบทางศิลปะที่ร่วมกันระหว่างดินแดนต่าง ๆ หลายแห่ง คือ ตั้งแต่แคว้นพิหารของอินเดีย ผ่านมายังพม่า ไทย ไปจนถึงเกาะชวา ในประเทศอินโดนีเซีย อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงการแพร่กระจายและการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมของนครศรีธรรมราชกับดินแดนต่าง ๆ ในระยะเวลาดังกล่าว ภายใต้ระบบความเชื่อของพุทธศาสนานิกายมหายาน (อาจารย์วาท) ได้เป็นอย่างดี

ครั้นราวพุทธศตวรรษที่ 17-19 พระพุทธรูปได้เจริญรุ่งเรืองสูงสุดในนครศรีธรรมราช โดยเฉพาะพระพุทธรูปนิกายหินยาน ลัทธิลังกาวงศ์ เพราะนครศรีธรรมราชได้สัมพันธ์ใกล้ชิดกับลังกา (ศรีลังกา) มาก นครศรีธรรมราชจึงเป็นศูนย์กลางของการเผยแผ่พุทธศาสนาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดินแดนโบราณแถบนี้ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์ และศิลปะแบบลังกาไปจากนครศรีธรรมราช ดังที่พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชได้รับอิทธิพลจากศิลปะแบบโปลงนารูวะของศรีลังกา แล้วพระบรมธาตุเจดีย์องค์นี้ได้กลายเป็นต้นแบบของเจดีย์ในภูมิภาคต่าง ๆ ในประเทศไทยและดินแดนใกล้เคียง⁷

ในระยะเวลาเดียวกันนี้ ได้มีการค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีจำนวนมากในนครศรีธรรมราช และบริเวณใกล้เคียงที่แสดงให้เห็นความรุ่งเรืองของพระพุทธรูปในนครศรีธรรมราช และเกิดตระกูลช่างของตนเอง คือ “ตระกูลช่างนครศรีธรรมราช” โดยมีพระพุทธรูปสี่หิงส์เป็นต้นแบบ

ความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธรูปในนครศรีธรรมราช และความเป็นศูนย์กลางทางพระพุทธรูปของภูมิภาคนี้ของนครศรีธรรมราช นอกจากจะสะท้อนให้เห็นได้อย่างประจักษ์แจ้งจากหลักฐานทางโบราณคดีหรือ โบราณวัตถุสถานที่ค้นพบจำนวนมากในนครศรีธรรมราชและบริเวณใกล้เคียงแล้ว ยังมีการค้นพบศิลาจารึกในดินแดนอื่น ๆ อีกหลายหลักที่สะท้อนให้เห็นถึงความรุ่งเรืองของพุทธศาสนาในนครศรีธรรมราช และอิทธิพล

ของพระพุทธศาสนาในนครศรีธรรมราชที่ส่งไปยังดินแดนอื่นอีกด้วย โดยเฉพาะในอาณาจักรโบราณในบริเวณลุ่มแม่น้ำยมในภาคเหนือและลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาในภาคกลางของประเทศไทย อาทิ ศิลาจารึกหลักที่ 35 หรือ “ศิลาจารึกตงแม่นางเมือง” ซึ่งค้นพบที่ตงแม่นางเมือง ตำบลบางตาหงาย อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์ สลักด้วยอักษรอินเดียกลาง เมื่อ พ.ศ. 1710 ใช้ภาษาบาลีและภาษาขอม และศิลาจารึกหลักที่ 1 ซึ่งค้นพบที่เมืองเก่าสุโขทัย อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย สลักด้วยอักษรไทย เมื่อ พ.ศ. 1835 ใช้ภาษาไทย เป็นต้น โดยเฉพาะศิลาจารึกหลักที่ 1 ของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช แห่งกรุงสุโขทัยที่กล่าวมานั้น ได้สะท้อนให้เห็นความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในนครศรีธรรมราชอย่างชัดเจน ทั้งข้อความบางตอนที่มักจะจำกันได้เป็นอย่างดี คือ “...พ่อขุนรามคำแหงกระทำไอยทานแก่มหาเถร สังฆราชปราชญ์เรียนจบปิฎกไตรหลวงกว่าปู่ครูในเมืองนี้ ทุกคนลูกแต่เมืองศรีธรรมราชมา...”⁸

ในปัจจุบันนี้ แม้สภาพการณ์ทางสังคมจะเปลี่ยนแปลงไป แต่นครศรีธรรมราชก็ยังคงดำรงความเป็น เมืองพระ ไว้อย่างเหนียวแน่นและมั่นคง พระพุทธศาสนายังคงเจริญรุ่งเรืองในนครศรีธรรมราช มรดกทางวัฒนธรรมในพระพุทธศาสนาทั้งโบราณวัตถุ โบราณสถาน รูปเคารพ และวัดวาอารามที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์ไว้ในยุคสมัยต่างๆ ยังคงกระจัดกระจายอยู่ทั่วทุกหัวระแหง ทุกหมู่บ้าน ตำบล และอำเภอของนครศรีธรรมราช ศาสนาพราหมณ์ เป็นศาสนาโบราณที่เกิดขึ้นในประเทศอินเดีย ต่อมาได้วิวัฒนาการมาเป็น ศาสนาฮินดู และเจริญรุ่งเรืองสืบต่อมาจนถึงปัจจุบันนี้

ในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้มีการค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีที่แสดงให้เห็นว่าศาสนาพราหมณ์ได้ส่งอิทธิพลถึงดินแดนแถบนี้ทุกแห่งควบคู่ไปกับพุทธศาสนา

ในนครศรีธรรมราช ขณะนี้ ได้มีการค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีที่เกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์ที่เก่าแก่ที่สุด คือ ราวพุทธศตวรรษที่ 9-10 อันเป็นระยะเวลาเดียวกันกับที่ได้ปรากฏรูปเคารพในพระพุทธศาสนาในนครศรีธรรมราช ดังได้กล่าวมา หลักฐานทางโบราณคดีที่เกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์ที่ค้นพบดังกล่าวนี้เป็นรูปเคารพเช่นเดียวกัน คือ เทวรูปพระวิษณุ 2 องค์ องค์แรก ได้แก่ เทวรูปพระวิษณุ ศิลา อิทธิพลศิลปะอินเดียแถบลุ่มน้ำกฤษณา ทางภาคตะวันออกเฉียงใต้ของอินเดีย ค้นพบที่เทวสถานหอพระนารายณ์ ตำบล

ในเมือง อำเภอเมือง และองค์ที่สอง ได้แก่ เทวรูปพระวิษณุ - ศิลา อิทธิพลศิลปะอินเดีย แถบลุ่มน้ำกฤษณาเช่นเดียวกัน ค้นพบที่วัดพระเพรง ตำบลนาสาร อำเภอเมือง เทวรูปทั้งสององค์นี้จัดได้ว่าเป็นเทวรูปที่เก่าแก่ที่สุดในประเทศไทยและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และในระยะต่อมาได้ส่งอิทธิพลกลายเป็นรูปแบบเฉพาะ เป็นเอกลักษณ์ของพระวิษณุที่ค้นพบอีกเป็นจำนวนมากในนครศรีธรรมราชและคาบสมุทไทย โดยเฉพาะพระวิษณุที่มีอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 11-14

นอกจากจะมีการค้นพบเทวรูปพระวิษณุ ซึ่งเป็นเทพสูงสุดองค์หนึ่งของศาสนาพราหมณ์ในนครศรีธรรมราชดังได้กล่าวมาแล้ว ยังมีการค้นพบศิลาจารึกเนื่องในศาสนาพราหมณ์ในระยะเวลาดังกล่าวด้วย คือ ศิลาจารึกหุบเขาช่องคอย ซึ่งค้นพบที่หุบเขาช่องคอย บ้านคลองท่อน หมู่ที่ 9 ตำบลควนเกย อำเภอรัตนพิบูลย์

ศิลาจารึกหลักนี้ สลักด้วยอักษรปัลลวะหรืออักษรอินเดียใต้ มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 10 และภาษาสันสกฤต มีเนื้อความเกี่ยวกับการสรรเสริญพระศิวะ เทพสูงสุดอีกองค์หนึ่งของศาสนาพราหมณ์ แต่บางท่านเห็นว่าเป็นการสรรเสริญพระเจ้ากรุงศรีวิชัย อาณาจักรที่ยิ่งใหญ่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บทสรรเสริญในศิลาจารึกนี้ตอนหนึ่งที่เป็นที่ประทับใจชาวนครศรีธรรมราชมาก คือ “... ถ้าคนคืออยู่ในหมู่บ้านของชนเหล่าใด ความสุขและผล (ประโยชน์) จักมีแก่ชนเหล่านั้น...”⁹ นอกจากนี้ศิลาจารึกหลักนี้ยังจัดได้ว่าเป็นจารึกที่เก่าแก่ที่สุดที่ค้นพบในประเทศไทยในขณะนี้อีกด้วย

จากผลการศึกษาทางโบราณคดีในระยะเวลาที่ผ่านมาสามารถที่จะกล่าวได้ว่า ศาสนาพราหมณ์ได้เจริญรุ่งเรืองในนครศรีธรรมราชควบคู่และผสมผสานมากับพุทธศาสนามาตั้งแต่ระยะแรกๆ ที่ศาสนาทั้งสองเผยแพร่เข้ามาในดินแดนนี้ตราบนานนับปัจจุบันนี้ จึงได้มีการค้นพบทั้งชุมชนโบราณ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลาจารึก และรูปเคารพในศาสนาที่กระจายไปทั่วแทบทุกอำเภอในนครศรีธรรมราช โดยค้นพบหนาแน่นเป็นพิเศษในแหล่งโบราณคดีในเขตอำเภอขนอม สิชล ท่าศาลา พรหมคีรี และเมืองนครศรีธรรมราช และยังคงปรากฏร่องรอยของมรดกทางวัฒนธรรมดังกล่าวจำนวนมากมายมหาศาลสืบมาจนถึงปัจจุบันนี้¹⁰

ศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์นอกจากจะส่งเสริมอิทธิพลให้เกิดมรดกวัฒนธรรมประเภทโบราณวัตถุ โบราณสถาน รูปเคารพ วัตถุอาราม เทวสถาน และจารึก

อย่างมากมายในนครศรีธรรมราชนับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๒ เป็นต้นมาทราบจนกระทั่งปัจจุบันนี้ ดังได้กล่าวมาแล้ว ยังเป็นระบบความเชื่อที่เป็นบ่อเกิดของประเพณีต่าง ๆ ในนครศรีธรรมราชอีกมากมาย อาทิ

- 1) ประเพณีตรียัมปวาย (โล้ชิงช้า) ได้ยกเลิกไปเมื่อ พ.ศ. 2475
- 2) ประเพณีให้ทานไฟ
- 3) ประเพณีกวนข้าวหมูป่าสยาคู
- 4) ประเพณีแรกนาขวัญ ได้ยกเลิกไปในสมัยรัชกาลที่ 5
- 5) ประเพณีโล้แม่มด ได้ยกเลิกไปเมื่อ พ.ศ. 2475
- 6) ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ
- 7) ประเพณีสงกรานต์
- 8) ประเพณีตักบาตรรูปเทียน
- 9) ประเพณีลากพระ
- 10) ประเพณีสารทเดือนสิบ
- 11) ประเพณีสวดค่าน
- 12) ประเพณีสวดมอลย์
- 13) ประเพณีการทำขวัญ
- 14) ประเพณีเกี่ยวกับวิถีชีวิต เช่น การเกิด การบวช การแต่งงาน และการตาย เป็นต้น
- 15) ประเพณียกขันหมากพระปฐม
- 16) ประเพณีการขึ้นเบญจา เป็นต้น

ด้วยเหตุที่นครศรีธรรมราชเป็นดินแดนที่มีประชากรมากมาแต่โบราณ และตั้งอยู่ในทำเลที่เป็นศูนย์กลางของคาบสมุทรไทย จึงได้มีศาสนาอื่น ๆ นอกเหนือจากศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์เผยแพร่ในนครศรีธรรมราชด้วย ศาสนาที่เป็นที่รู้จักกันดี คือ ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม

ศาสนาคริสต์ คงจะแพร่กระจายมาสู่นครศรีธรรมราชตั้งแต่เมื่อมีชาวยุโรปเดินทางมาติดต่อค้าขายในนครศรีธรรมราชเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 22-23 เป็นต้นมา จึงมีผู้

นับถือศาสนานี้ไม่มากนัก และปรากฏโบราณวัตถุ โบราณสถาน รูปเคารพ และศาสนสถานในศาสนานี้เพียงส่วนน้อยในนครศรีธรรมราช

ศาสนาอิสลาม เป็นศาสนาที่ปรากฏหลักฐานว่าเผยแพร่เข้ามาสู่นครศรีธรรมราช ไม่เกินไปกว่าตอนต้นพุทธศตวรรษที่ 24 โดยผ่านมาทางปลายคาบสมุทรมลายู โดยปรกติก ชาวมุสลิมหรือผู้นับถือศาสนาอิสลามมักจะตั้งหลักแหล่งกันเป็นชุมชนเล็ก ๆ บริเวณชายฝั่งทะเลอ่าวไทย เช่น ในอำเภอขนอม สิชล ท่าศาลา เมือง ปากพนัง และหัวไทร เป็นต้น ในนครศรีธรรมราชมีมัสยิดของศาสนาอิสลามหลายแห่ง โดยเฉพาะในอำเภอต่าง ๆ ดังได้กล่าวมา

3. วัฒนธรรมด้านการตั้งแหล่งที่อยู่อาศัย

นครศรีธรรมราชตั้งอยู่ตรงบริเวณกึ่งกลางของคาบสมุทรมลายู ในอดีตเคยเป็นบริเวณที่เป็นแหล่งนัดพบชุมนุมการพบปะแลกเปลี่ยนทางการค้าและศิลปวัฒนธรรมระหว่างชุมชนในภูมิภาคต่าง ๆ ทั้งอินเดีย จีน โรมัน อาหรับ เปอร์เซีย และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การที่นครศรีธรรมราชได้มีโอกาสเป็นจุดนัดพบดังกล่าวเพราะตั้งอยู่ในทำเลที่เหมาะสม และตั้งอยู่ตรงบริเวณเส้นทางคาบสมุทรที่เชื่อมระหว่างทะเลอันดามันกับทะเลอ่าวไทยหรือทะเลจีนใต้

ในปัจจุบันนี้จังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่มากเป็นอันดับสองของภาคใต้ แต่มีประชากรมากที่สุดใภาคใต้ พื้นที่ตอนกลางเป็นแนวภูเขาสูง คือ เทือกเขานครศรีธรรมราช และทางทิศตะวันออกของภูเขาตั้งกล่าวเป็นที่ราบเชิงเขาลาดลงสู่ชายฝั่งทะเลอ่าวไทย ดังนั้น บริเวณฝั่งตะวันออกของเทือกเขานี้จึงเป็นบริเวณที่ราบกว้างใหญ่ มีแม่น้ำสายสั้น ๆ ที่เกิดจากเทือกเขาตอนกลางไหลผ่านหลายสาย และแม่น้ำเหล่านั้นก่อให้เกิดตะกอนที่อุดมสมบูรณ์แก่บริเวณที่ราบดังกล่าวด้วย

บริเวณเทือกเขาของนครศรีธรรมราช เป็นบริเวณที่มีถ้ำอยู่อย่างกระจัดกระจาย ในบริเวณถ้ำเหล่านั้นได้มีการค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีของมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์เป็นจำนวนมาก เช่น เครื่องมือหิน ภาชนะดินเผา เครื่องประดับ และเครื่องมือเครื่องใช้ทำถ้วยกระตูกสัตว์ และโลหะ เป็นต้น หลักฐานทางโบราณคดีเหล่านี้แสดงให้เห็นว่ามนุษย์

ก่อนประวัติศาสตร์ในนครศรีธรรมราช ได้เคยตั้งถิ่นฐานและพัฒนาวัฒนธรรมในบริเวณเทือกเขานครศรีธรรมราช และบริเวณต่างๆ ในเทือกเขานี้มาตั้งแต่ระยะเวลาประมาณ 12,000 ปีมาแล้ว เช่น ที่ถ้ำตาหมื่นยม ตำบลข้างกลาง อำเภอฉวาง และถ้ำตลอด ตำบลน้ำตก อำเภอทุ่งสง เป็นต้น แต่ในระยะตอนปลายของสมัยก่อนประวัติศาสตร์ชุมชนโบราณหลายแห่งในนครศรีธรรมราชได้ปรากฏขึ้นในบริเวณที่ราบ เช่น บริเวณอำเภอลานสกา อำเภอสิชล อำเภอท่าศาลา และอำเภอเมือง เป็นต้น โดยชุมชนโบราณในทุ่งราบที่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำสายสำคัญเหล่านี้คงจะพัฒนาต่อมาจนกลายเป็นชุมชนสำคัญในสมัยต้นประวัติศาสตร์ของนครศรีธรรมราชในระยะต่อมา คือ ในราวพุทธศตวรรษที่ 10 เป็นต้นมา

ครั้นในราวพุทธศตวรรษที่ 11-14 ได้ปรากฏร่องรอยการตั้งถิ่นฐานและการพัฒนาวัฒนธรรมของชุมชนโบราณในบริเวณที่ราบอันกว้างใหญ่ไพศาลทางฝั่งตะวันออกของเทือกเขานครศรีธรรมราช ซึ่งชุมชนโบราณเหล่านี้ล้วนตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำในเขตอำเภอขนอม สิชล ท่าศาลาเมือง และพรหมคีรี ในเขตชุมชนโบราณสิชลมีชุมชนโบราณในระยะเวลาดังกล่าวจับกลุ่มกันอยู่เป็นกลุ่มๆ ริมแม่น้ำสำคัญหลายสาย เช่น คลองท่าเรือรี คลองท่าควาย คลองท่าหน คลองเทพราช คลองกลาย และคลองชุมชิ่ง เป็นต้น ชุมชนโบราณเหล่านี้เท่าที่สำรวจเบื้องต้นในขณะนี้มีไม่น้อยกว่า 70 แห่ง ชุมชนโบราณที่รู้จักกันดีก็มีหลายแห่งเช่นกัน อาทิ ชุมชนโบราณบ้านท่าควาย ตำบลฉลอง อำเภอสิชล, ชุมชนโบราณเขาคา ตำบลเสาเกา อำเภอสิชล, ชุมชนโบราณบ้านต่อเรือ ตำบลเทพราช อำเภอสิชล, ชุมชนโบราณบ้านทุ่งพัน ตำบลกลาย อำเภอท่าศาลา, ชุมชนโบราณวัดกมเหยงคณ์ อำเภอท่าศาลา, ชุมชนโบราณวัดพระนางตรา อำเภอท่าศาลา, ชุมชนโบราณวัดเกาะพระนารายณ์ อำเภอท่าศาลา และชุมชนโบราณวัดโมคลาน ตำบลโมคลาน อำเภอท่าศาลา เป็นต้น

ในบรรดาชุมชนโบราณในระยะเวลาดังกล่าวนี้ มีอยู่หลายแห่งที่ได้แสดงให้เห็นว่าเป็นชุมชนที่มีความเจริญทางด้านการค้ากับดินแดนต่างๆ อย่างชุมชนโบราณบ้านท่าเรือ ตำบลท่าเรือ อำเภอเมือง ซึ่งได้มีการค้นพบเครื่องมือเครื่องใช้และภาชนะดินเผาจากต่างแดน โดยเฉพาะจากจีนที่มีอายุอยู่ในระยะเวลาดังกล่าวเป็นจำนวนมาก และชุมชนโบราณบางแห่งแม้ว่าจะอยู่ในบริเวณใจกลางคาบสมุทร แต่อาจจะเป็นเพราะว่าอยู่ในเส้นทางข้ามคาบสมุทร

ก็เป็นได้ จึงได้มีการค้นพบโบราณวัตถุทั้งกล่าวเช่นเดียวกัน เช่น ในเขตอำเภอพิบูลย์ และ อำเภอฉวาง เป็นต้น

ล่วงมาถึงพุทธศตวรรษที่ 15-16 ชุมชนโบราณที่ตั้งอยู่บริเวณ "หาคทรายแก้ว" หรือสันทรายแก้ว อันเป็นที่ตั้งของเมืองโบราณนครศรีธรรมราชในปัจจุบันนี้คงจะได้พัฒนาขึ้นมา กลายเป็นแหล่งชุมชนที่สำคัญ และมีชุมชนใกล้เคียงหลายแห่งพัฒนาตามขึ้นมาด้วย เช่น ชุมชนโบราณบริเวณบ้านนาสาร ตำบลนาสาร และเมืองโบราณพระเวียง เป็นต้น โบราณวัตถุสถานที่พบในช่วงนี้ส่วนใหญ่เป็นรูปเคารพและโบราณสถานเมืองในศาสนาพุทธ นิกายมหายาน และชุมชนโบราณในบริเวณนี้ได้พัฒนาสืบต่อมา จนกลายเป็นที่ตั้งของชุมชนขนาดใหญ่ที่สุดในนครศรีธรรมราชในปัจจุบันนี้

พุทธศตวรรษที่ 17-20 เป็นระยะเวลาที่การตั้งถิ่นฐานในนครศรีธรรมราช ได้กระจายตัวไปยังบริเวณต่างๆ ของนครศรีธรรมราชอย่างกว้างขวางมาก จึงปรากฏร่องรอยของการตั้งถิ่นฐานในช่วงนี้ในนครศรีธรรมราชมากเป็นพิเศษ รวมทั้งการผสมผสานทาง ศิลปะและวัฒนธรรมจากดินแดนต่างๆ ปรากฏในนครศรีธรรมราชในช่วงนี้สูงมากเช่นเดียวกัน จากหลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นพบในขณะนี้กล่าวได้ว่า ในพุทธศตวรรษที่ 17-20 นี้ เมืองโบราณนครศรีธรรมราชบนหาดทรายแก้วเป็นศูนย์กลางของชุมชนอื่นๆ อย่างชัดเจน จึงมีการสร้างสรรคสิ่งต่างๆ ในเมืองโบราณแห่งนี้อย่างมากมาย รวมทั้งการขุดคูเมืองและการ ก่อกำแพงรอบเมืองด้วย และคาดว่ารอบๆ นครศรีธรรมราชคงจะมีชุมชนใหญ่น้อยกระจาย กันอยู่เป็นจุดทั้งใกล้และไกล ในลักษณะบริวาร จนถึงกับมีการสถาปนาการปกครองเมือง บริวารของนครศรีธรรมราชในรูปของ "เมืองสิบสองนักษัตร" ดังนั้นในช่วงนี้นั้นนครศรี- ธรรมราชจึงมีฐานะเป็น "อาณาจักร" อย่างแท้จริง

นับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมา การตั้งถิ่นฐานของนครศรีธรรมราช และเมืองเล็กเมืองน้อยที่เป็นบริวารได้พัฒนาและขยายขึ้นโดยลำดับ ตลอดจนได้มีการพัฒนา แม่น้ำและขุดคูคลองบริเวณที่ราบลุ่มชายฝั่งอ่าวไทยจำนวนมากมาย ทั้งนี้คงจะเป็นไปเพื่อ การคมนาคม การค้า และการเกษตร ทำให้เกิดชุมชนขนาดใหญ่ขึ้นบริเวณชายฝั่งอ่าวไทย หลายแห่ง โดยเฉพาะปากพนังได้กลายเป็นแหล่งเศรษฐกิจและสังคมที่สำคัญของนครศรี- ธรรมราช ในกลางพุทธศตวรรษที่ 25 รัฐบาลไทยได้ดำเนินการเปิดการเดินรถไฟสายใต้

ทำให้ชุมชนใหม่และชุมชนเก่าริมทางรถไฟได้พัฒนาและขยายขึ้นมาก โดยเฉพาะชุมชนในบริเวณเชิงเขาตอนกลางของนครศรีธรรมราช กล่าวได้ว่าในระยะเวลาที่ชุมชนขนาดใหญ่ได้กระจายไปทั่วนครศรีธรรมราช และนครศรีธรรมราชดำรงความเป็นแหล่งสำคัญทางเศรษฐกิจและสังคมของคาบสมุทรไทย

4. วัฒนธรรมด้านการหย่อนใจ

หากจะกล่าวโดยอาศัยหลักฐานทางโบราณคดีก็คงจะต้องกล่าวว่า มนุษย์ที่เคยอยู่อาศัยในดินแดนนครศรีธรรมราชได้รู้จักการหย่อนใจโดยอาศัยเครื่องดนตรีตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในยุคหินใหม่ เมื่อราว 4,000 ปีมาแล้ว กล่าวคือ ได้มีการค้นพบเครื่องมือหินขัดขนาดยาวมากหลายชิ้นที่ริมคลองกลาย ตำบลสระแก้ว อำเภอท่าศาลา เมื่อหลายปีมาแล้ว นักโบราณคดีและนักดนตรีได้ศึกษาวิเคราะห์เครื่องมือหินขัดดังกล่าวแล้ว มีความเห็นว่าเป็นเครื่องดนตรีของมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ที่เรียกกันว่า ระนาดหิน (Lithophone)

ครั้นในสมัยประวัติศาสตร์ นครศรีธรรมราชคงจะมีการรับ และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมด้านการหย่อนใจกับดินแดนอื่น ๆ ด้วย จึงมีการผสมผสานด้านการเล่นดนตรี กีฬา และการละเล่นกับดินแดนต่าง ๆ ดังนั้นมรดกทางวัฒนธรรมเหล่านั้น ยังคงมีการสืบทอดอยู่ในนครศรีธรรมราชมากมาย อาทิ

1) หนังตะลุง	9) การเล่นเช้
2) โนรา	10) กีฬาชนไก่
3) เพลงบอก	11) การเล่นสะบ้า
4) เพลงคำตัก	12) กีฬาชนวัว
5) เพลงนา	13) การเล่นกระโตกสะก
6) กาทลอ	14) การเล่นตี
7) ลีเกป่า	15) ปริศนาคำทาย
8) แปะคบท	16) การละเล่นของเด็กหลายชนิด เป็นต้น

นอกจากนครศรีธรรมราชจะรำรวยด้วยมรดกทางวัฒนธรรมดังกล่าวแล้ว ในปัจจุบันนี้ นครศรีธรรมราชยังมีแหล่งท่องเที่ยวสำคัญเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจและการศึกษาหา

ความรู้ภูมิภาคมาย ทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดี อาทิ

1) วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร	20) หาดสระบัว
2) หอพระพุทธสิหิงค์	21) บ้านเกิดหลวงพ่อบุญรอด
3) กำแพงเมืองเก่า	22) บ้านนางแอ่น
4) ศาลาโกหกหรือศาลาประตู่หก	23) ชายทะเลปากพ่นังและแหลมตะลุมพุก
5) ศาลพระเสื้อเมือง	24) น้ำตกโยง
6) หอพระอิศวร	25) บ่อน้ำร้อน 7 บ่อ
7) หอพระนารายณ์	26) ถ้ำแรด
8) พระเจดีย์ยักษ์	27) วัดเขาขุนพนม
9) สระล้างคาบศรีปราษฎ์	28) อุทยานแห่งชาติเขาหลวง
10) อนุสาวรีย์วีระไทย	29) น้ำตกพรหมโลก
11) หอพระสูง	30) น้ำตกกะโรม
12) วัดเสมาเมืองและวัดเสมาชัย	31) น้ำตกอัยเขียว
13) พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ	32) น้ำตกกรุงชิง
14) ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้	33) น้ำตกเขานัน
15) หาดขนอม	34) น้ำตกยอกเหลือง
16) ถ้ำเขาวังกลด	35) แหล่งโบราณคดีโมคลาน
17) ถ้ำเขาวังทอง	36) แหล่งโบราณคดีเขาคา
18) หาดสิชลและหาดหินงาม	37) แหล่งโบราณคดีวัดจอมทอง
19) น้ำตกสี่ขีด	

5. วัฒนธรรมด้านการป้องกันรักษาโรคภัยไข้เจ็บ

มรดกทางวัฒนธรรมด้านการป้องกันรักษาโรคภัยไข้เจ็บของชาวนครศรีธรรมราช ที่เป็นเอกลักษณ์ คือ การใช้ยาสมุนไพร โดยอาศัยหมอยากลางบ้าน และตำรายาที่จารไว้ ในหนังสือบอก (สมุทข่อยหรือสมุทไทย)

การใช้ยาสมุนไพรโดยอาศัยหมอยากลางบ้านยังคงเป็นที่นิยมอย่างกว้างขวางใน นครศรีธรรมราช สมุนไพรที่ใช้นั้นจะหาได้ในท้องถิ่น แต่มีบางส่วนที่ต้องสั่งหรือหามาจาก ต่างถิ่น ในแต่ละท้องถิ่นและแต่ละชุมชนมักจะมีหมอยากลางบ้านทำหน้าที่ในการรักษาพยาบาล หมอยากลางบ้านบางคนมีความสามารถสูง มีชื่อเสียง เป็นที่นิยมอย่างมาก โดยเฉพาะผู้ที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะทาง หรือเชี่ยวชาญในการรักษาพยาบาลเฉพาะโรค เช่น โรค กระตุก โรคระบบประสาท และการรักษาพยาบาลผู้ถูกพิษกัด เป็นต้น ซึ่งการรักษาพยาบาล ของหมอยากลางบ้านเหล่านี้ ส่วนใหญ่จะอาศัยเวทมนต์คาถาค้ำยเสมอ

จากหลักฐานด้านเอกสารตำนานเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานในระยะแรก ๆ ของนคร- ศรีธรรมราช มักจะปรากฏเสมอว่าปัญหาที่สำคัญที่ชุมชนในนครศรีธรรมราช โดยเฉพาะ ชุมชนบน “หาดทรายแก้ว” ประสบ ในทำนองเดียวกันกับชุมชนโบราณขนาดใหญ่ในภูมิ- ภาคอื่น ๆ ประสบมาโดยตลอดในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ คือ ปัญหาโรคระบาด หรือ ที่เรียกกันโดยทั่วไปและในเอกสารตำนานเมืองนครศรีธรรมราช และตำนานพระมหาธาตุ เจดีย์นครศรีธรรมราชว่า “ไข้ทำ” ซึ่งในเอกสารดังกล่าวได้ระบุวิธีการแก้ปัญหานี้โดยการ ผลิตเงินตราที่ศักดิ์สิทธิ์ขึ้นไปรอบ ๆ เมือง เพื่อขจัดโรคดังกล่าวนี้ และปรากฏว่า ประสบความสำเร็จด้วยดี เงินดังกล่าวนี้เรียกว่าเงินตรา นโม ซึ่งในปัจจุบันนี้ก็ยัง คงซุกซ่อนหาได้โดยทั่วไปในบริเวณโบราณสถานในเมืองโบราณแห่งนี้ จากอักษรโบราณ น ที่ปรากฏบนเหรียญตราชนิดนี้ อาจจะสันนิษฐานได้ว่าเหรียญชนิดนี้มีอายุอยู่ในราว พุทธศตวรรษที่ 17-19

ส่วนตำรายาที่จารึกไว้ในหนังสือบุดนั้น จากการสำรวจและเก็บรวบรวมในนคร- ศรีธรรมราชของศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครุ นครศรีธรรมราช ในขณะนี้ปรากฏว่า ได้ค้นพบหนังสือบุดประเภทนี้มากมาย ส่วนใหญ่จะมีอายุไม่เกิน 200 ปี ตำรายาเหล่านี้มี บางเล่มที่มีลักษณะพิเศษ เช่น บางเล่มมีภาพแสดงยันต์ต่าง ๆ ทั้งเล่ม บางเล่มมีภาพจิตร- กรรมแสดงรายละเอียดของร่างกายของมนุษย์ และแสดงรายละเอียดว่าหากเกิดโรคตรงจุดใด จะเป็นอันตรายอย่างไร เป็นต้น

จากการสำรวจเบื้องต้นอาจจะกล่าวได้ว่า ตำรายาเหล่านี้ยังคงใช้กันอยู่ในชนบท ตั้งนั้น ตำรายาส่วนใหญ่จึงยังคงอยู่ในครอบครองของชาวบ้านทั่วทั้งจังหวัดนครศรีธรรมราช

6. วัฒนธรรมด้านการทำมาหากิน

สังคมดั้งเดิมในนครศรีธรรมราช คงจะเริ่มต้นด้วยการยังชีพด้วยการหาของป่า และล่าสัตว์ในทำนองเดียวกันกับชุมชนก่อนประวัติศาสตร์ในท้องถิ่นอื่น ๆ ในระยะเวลาเดียวกัน คือ เมื่อราว 12,000 ปีที่ผ่านมา สังคมรุ่นนี้ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในบริเวณเทือกเขานครศรีธรรมราช

ครั้นในระยะต่อมา คือ เมื่อราว 4,000 ปีมาแล้ว อันเป็นระยะเวลาที่ชุมชนในนครศรีธรรมราชได้กระจายตัวมาสู่ทุ่งราบ ชุมชนส่วนใหญ่คงจะเริ่มทำเกษตรกรรม

ตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 1 นครศรีธรรมราชคงจะเริ่มการติดต่อกับดินแดนอื่นๆ ที่อยู่ไกลออกไป หลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นพบหลายชิ้นที่แสดงให้เห็นวัฒนธรรมดังกล่าว อาทิ กลองมโหระทึก สำริด วัฒนธรรมทองซอน ที่ค้นพบ ณ ชุมชนโบราณบ้านท่าเรือ ตำบลท่าเรือ อำเภอเมือง จำนวน 1 ใบ อีกใบหนึ่งพบที่บริเวณคลองคุตควัน อำเภอฉวาง และหน้ากลองดังกล่าวอีกใบหนึ่งพบที่บ้านยวนเฒ่า ตำบลเทพราช อำเภอสิชล เป็นต้น และการติดต่อดังกล่าวนี้ คงจะเป็นที่มาหรือจุดเริ่มต้นของการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างดินแดนต่าง ๆ ณ จุดแลกเปลี่ยนหรือศูนย์การค้า คือ นครศรีธรรมราช ในระยะต่อมาคือ ตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 5 เป็นต้นมา และสภาพการณ์ดังกล่าวนครศรีธรรมราชได้ดำรงอย่างสืบเนื่องและรุ่งโรจน์ต่อมาจนถึงราวพุทธศตวรรษที่ 20

นับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมา การทำมาหากินในนครศรีธรรมราชคงจะขยายตัวขึ้นมาก ตามสภาพการขยายตัวของชุมชนซึ่งเพิ่มจำนวนและมีขนาดใหญ่ขึ้น ดังนั้นคงจะมีอาชีพใหม่ ๆ เกิดขึ้นอีกไม่น้อย เช่น การประมงสำหรับชุมชนที่ตั้งอยู่ชายฝั่งทะเลอ่าวไทย การทำสวนและชายของป่าสำหรับชุมชนในเขตที่ราบเชิงเขาของเทือกเขานครศรีธรรมราช การปลูกข้าวสำหรับชุมชนในลุ่มน้ำปากพนัง และการทำโลหะ เป็นต้น

ในปัจจุบันนี้ ได้มีอาชีพในนครศรีธรรมราชเพิ่มขึ้นอีกไม่น้อย ตามสภาพสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปทุกขณะ ศิลปหัตถกรรมหลายอย่างที่ชุมชนเคยทำขึ้นเพื่อใช้สอยภายในครอบครัวหรือภายในชุมชนก็ได้กลายเป็นอุตสาหกรรมไปในที่สุด เช่น งานจักสาน งานโลหะ และงานแกะหนัง เป็นต้น ในจำนวนนี้มีศิลปหัตถกรรมหลายอย่างที่เด่นเอกลักษณ์

ของนครศรีธรรมราช คือ งานจักสานย่านลิפה งานผลิตเครื่องถม งานแกะหนัง และงานทอผ้า

7. วัฒนธรรมด้านเครื่องนุ่งห่ม

ประติมากรรมหรือรูปเคารพเนื่องในศาสนาพราหมณ์ที่ค้นพบในนครศรีธรรมราช จำนวนไม่น้อยที่สามารถสะท้อนภาพเกี่ยวกับวัฒนธรรมด้านเครื่องนุ่งห่มและการแต่งกายของชาวนครศรีธรรมราชในสมัยโบราณได้ อาทิ ประติมากรรมที่มีอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 9-14 ซึ่งส่วนใหญ่เป็นประติมากรรมพระวิษณุ ทรงนั่งโสร่งยาวจนกรอมข้อพระบาท คำนหน้ามักจะมีชายพรม้วนเป็นปมไว้ที่หน้าท้อง บางองค์มีผ้าอีกผืนหนึ่งพันทับโสร่งรอบสะเอว พระองค์เปลือยเปล่า ลักษณะเช่นนี้ชวนให้นึกถึงภาพผู้ชายชาวชนบทในนครศรีธรรมราชที่นิยมนุ่งโสร่งยาวกรอมข้อเท้า แล้วเอาผ้าขาวม้า (หรือผ้าซีกอาบ) ผูกทับที่สะเอวอีกชั้นหนึ่ง แต่อย่างไรก็ตาม การกล่าวเช่นนี้ก็มิได้หมายความว่า จะเป็นข้อยุติเช่นนั้นได้อย่างง่ายดายนัก เพราะได้เคยมีการค้นพบว่าประติมากรรมหลายชิ้นที่สลักให้มีเครื่องแต่งกายและเสื้อผ้าเพียงเล็กน้อย เพราะนิยมใช้เครื่องประดับและเสื้อผ้าจริง ๆ มาประดับตกแต่งให้ประติมากรรมรูปเคารพเหล่านั้น

ถึงกระนั้นก็ตาม อาจกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมด้านเครื่องนุ่งห่มนั้นเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของนครศรีธรรมราช และเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าวัฒนธรรมด้านนี้พัฒนาอย่างสูงส่งในนครศรีธรรมราชนานมาแล้ว ประจักษ์พยานที่สนับสนุนคำกล่าวเช่นนี้ได้ดี คือ การทอผ้าที่เรียกกันว่า “ผ้ายกเมืองนคร” ซึ่งแสดงให้เห็นภูมิปัญญาและพัฒนาการของเทคโนโลยีขั้นสูงของนครศรีธรรมราชได้เป็นอย่างดี อีกทั้งวัฒนธรรมดังกล่าวนี้ยังได้กระจายไปยังเมืองบริวารในระยะต่อมาด้วย ไม่ว่าจะเป็นการทอผ้าที่ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี และการทอผ้าที่ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

ปัจจุบันนี้มีการทอผ้ายังคงดำเนินอยู่ในหลายชุมชนในนครศรีธรรมราช เช่น การทอผ้ายกที่บ้านหนองเข้ ตำบลนาสาร อำเภอเมือง และการทอผ้าไหมที่บ้านประดู่หอม อำเภอท่าศาลา เป็นต้น ส่วนในชุมชนรุ่นเก่าทั้งหลายสามารถพบมรดกวัฒนธรรมการทอผ้า

ได้โดยทั่วไป เช่น เครื่องทอผ้าที่เรียก “ทูก” ในบันทึก และเครื่องมือเครื่องใช้ในการทอผ้าที่ยังคงกระจุกกระจายอยู่ทั่วไป

ในส่วนของเครื่องประดับนั้น กล่าวได้ว่านครศรีธรรมราชเป็นแหล่งสร้างสรรค์เครื่องประดับที่สำคัญแหล่งหนึ่งของประเทศไทย มีเครื่องประดับที่ผลิตในนครศรีธรรมราชแล้วกลายเป็นเอกลักษณ์ของประเทศไทยไปด้วยหลายชนิด เช่น ผลิตภัณฑ์เครื่องถมเมือง-นคร เป็นต้น

8. วัฒนธรรมด้านการคมนาคม

การคมนาคมติดต่อระหว่างนครศรีธรรมราชกับดินแดนอื่น ๆ คงจะมีมานานแล้ว คือ ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ จากหลักฐานทางโบราณคดีที่พบในขณะนี้อาจจะกล่าวได้อย่างมั่นใจว่า อย่างน้อยราวพุทธศตวรรษที่ 1 หรือประมาณ 2,500 ปีมาแล้ว ที่นครศรีธรรมราชได้ติดต่อกับดินแดนอื่น หลักฐานทางโบราณคดีดังกล่าว คือ กลองมโหระทึกสำริดในวัฒนธรรมดองซอนที่ค้นพบในนครศรีธรรมราชหลายใบ ดังได้กล่าวมาแล้ว และหลักฐานทางโบราณคดีดังกล่าวนี้ น่าจะชี้ให้เห็นว่าในระยะเวลาดังกล่าวนี้ได้มีการติดต่อโดยทางทะเล ซึ่งก่อนหน้านี้อาจจะมีการติดต่อโดยทางบกมาก่อนแล้ว อย่างกรณีการค้นพบภาชนะดินเผาสามขาหรือที่เรียกโดยทั่วไปว่า “หม้อสามขา” ซึ่งมีอายุประมาณ 4,000 ปีมาแล้วแบบเดียวกันกับที่ค้นพบในวัฒนธรรมลุ่มชาน ในประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน วัฒนธรรมบ้านเก่าในจังหวัดกาญจนบุรี วัฒนธรรมกัวซา ในประเทศสหพันธรัฐมาเลเซีย และในนครศรีธรรมราชในแหล่งโบราณคดีหลายแห่ง เช่น แหล่งโบราณคดีถ้ำวัดเขาปูน อำเภอพรหมคีรี เป็นต้น

ครั้นระยะเวลาต่อมา คือ ตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 9 เป็นต้นมา หลักฐานทางโบราณคดีได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า นครศรีธรรมราชได้มีการติดต่อโดยทางเรือกับดินแดนที่ไกลออกไปทั้งทางดินแดนจีนและอินเดีย อย่างกรณีการค้นพบพระพุทธรูป เทวรูป และจารึกอิทธิพลวัฒนธรรมอินเดียที่มีอายุอยู่ในระยะเวลาดังกล่าวในนครศรีธรรมราชจำนวนมากไม่น้อย

ในกลางพุทธศตวรรษที่ 25 ได้มีการสร้างทางรถไฟและเปิดการเดินรถไฟสายใต้ ทำให้การติดต่อระหว่างนครศรีธรรมราชกับจังหวัดและภาคอื่น ๆ สะดวกรวดเร็วขึ้นมาก ยิ่งในระยะหลังได้มีการสร้างทางหลวงหมายเลข 4 และหมายเลขอื่น ๆ เชื่อมนครศรีธรรมราชกับจังหวัดและภาคอื่น ๆ ถ้วยแล้ว ทำให้การคมนาคมทางบกสะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น ยิ่งในปัจจุบันนี้ ได้มีการตัดถนนหนทางเชื่อมระหว่างจังหวัดกับอำเภอและชุมชนต่าง ๆ ในนครศรีธรรมราชอย่างทั่วถึง

หลังจากทางราชการได้สร้างสนามบินเพื่อใช้ในราชการทหาร ณ มณฑลทหารบกที่ 5 ค่ายวชิราวุธ และกองบัญชาการกองทัพอากาศที่ 4 มาเป็นเวลานาน เมื่อไม่นานมานี้ ทางราชการจึงได้อนุญาตให้ใช้สนามบินดังกล่าวเป็นสนามบินพาณิชย์เป็นการชั่วคราวด้วย ทำให้การเดินทางทางอากาศระหว่างนครศรีธรรมราชกับกรุงเทพมหานครและจังหวัดอื่น ๆ เป็นไปทั่วถึง สอดคล้องกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจและสังคมของนครศรีธรรมราชที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว

9. วัฒนธรรมด้านการศึกษา

นครศรีธรรมราชได้ชื่อว่าเป็นดินแดนแห่งการศึกษา ศิลปะ และวัฒนธรรมมาแต่โบราณ หลักฐานสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงความเจริญทางการศึกษาของนครศรีธรรมราชในสมัยโบราณมีอยู่หลายอย่าง แต่หลักฐานสำคัญอย่างหนึ่งที่เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป คือ การค้นพบหนังสือบุดที่ยังหลงเหลืออยู่เป็นจำนวนมาก และกระจายอยู่โดยทั่วไปในนครศรีธรรมราช เพราะหลักฐานดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความเจริญทางการศึกษาและภูมิปัญญาของบรรพบุรุษชาวนครศรีธรรมราชใน "สังคมสายลักษ์ณ์" อย่างไม่มีข้อสงสัยใด ๆ

ลายลักษณ์อักษรที่เก่าแก่ที่สุดที่ค้นพบในนครศรีธรรมราชมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 10 และนับเป็นลายลักษณ์อักษรที่เก่าแก่ที่สุดที่ค้นพบในประเทศไทยในขณะนี้ด้วย คือ ลายลักษณ์อักษรที่ปรากฏในศิลาจารึกหุบเขาช่องคอย ซึ่งเป็นอักษรปัลลวะ ที่ได้รับมาจากอินเดียภาคใต้

ขณะนี้ได้ค้นพบจารึกในนครศรีธรรมราชแล้วถึง 13 หลัก ในที่นี้จะกล่าวถึงศิลาจารึกรุ่นโบราณเพียงบางหลัก คือ

- 1) ศิลาจารึกหุบเขาช่องคอย ใช้อักษรบัลลวะ ภาษาสันสกฤต อายุราวพุทธศตวรรษที่ 10
- 2) ศิลาจารึกหลักที่ 27 (วัดมเหยงคณ์) ใช้อักษรบัลลวะ ภาษาสันสกฤต อายุราวพุทธศตวรรษที่ 13
- 3) ศิลาจารึกหลักที่ 23 (วัดเสมาเมือง) ใช้อักษรอินเดียกลาง ภาษาสันสกฤต อายุ พ.ศ. 1318
- 4) ศิลาจารึกหลักที่ 28 (วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร) ใช้อักษรบัลลวะ ภาษาสันสกฤต อายุราวพุทธศตวรรษที่ 10-11
- 5) ศิลาจารึกหลักที่ 29 (วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร) ใช้อักษรทมิฬ ด้านแรก ยังไม่มีการอ่านและแปล ส่วนด้านที่ 2 ใช้ภาษาทมิฬ อายุราวพุทธศตวรรษที่ 15-16
- 6) ศิลาจารึกวิหารโพธิ์ลังกา หรือ น.ศ. 2 (วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร) ใช้อักษรมอญโบราณ ภาษามอญ-พม่า อายุราว พ.ศ. 1775-1825

ส่วนลายลักษณ์อักษรที่ปรากฏในหนังสือฉบับนี้มีจำนวนมาก และมีเนื้อหาหลาย-หลากหลายเช่นเดียวกัน ทั้งจะจัดเป็นหมวดหมู่อย่างคร่าว ๆ ดังนี้ คือ

- 1) ความเชื่อเรื่องโชคกลาง
- 2) การตฤกษ์ยามเพื่อประกอบพิธีกรรม
- 3) ตำรายากลางบ้านหรือยาแผนโบราณ
- 4) ตำราหมอกุและไสยศาสตร์
- 5) ตำราสัญลักษณ์สัตว์ เช่น ช้าง ม้า นกเขา และแมว เป็นต้น
- 6) นิทานพื้นเมือง และวรรณคดีท้องถิ่น
- 7) มัลย์สูตร
- 8) ชาตกในพุทธศาสนา
- 9) บทสวดหรือคาถาที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม
- 10) ทำนान
- 11) ประวัติศาสตร์

- 12) ตำราพิชัยสงคราม
- 13) กฎหมาย
- 14) ตำราเรียน
- 15) แผนที่
- 16) จิตรกรรม เป็นต้น

10. วัฒนธรรมด้านการปกครอง

ก่อนที่ชุมชนในนครศรีธรรมราชได้รับวัฒนธรรมอินเดีย ชุมชนในนครศรีธรรมราชคงจะปกครองโดยแยกกันอยู่เป็นกลุ่ม ๆ ตามทำเลที่แต่ละชุมชนตั้งถิ่นฐานอยู่ และแต่ละกลุ่มคงจะมีหัวหน้าปกครองดูแล ตามลักษณะของชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์โดยทั่วไป และยังคงพบเห็นได้ในชุมชนเผ่าที่มีเหลืออยู่ในประเทศไทยในขณะนี้ เช่น ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ในภาคเหนือ ชนเผ่าชาวกูและชนเผ่าชาวเลในภาคใต้ เป็นต้น

ครั้นนครศรีธรรมราชได้รับอารยธรรมอินเดียเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 9 เป็นต้นมา รูปแบบการปกครองคงจะเปลี่ยนแปลงไปและพัฒนาขึ้น เช่นเดียวกับกับวัฒนธรรมสาขาอื่น ๆ การเปลี่ยนแปลงทางการปกครองที่กล่าวนี้ปรากฏหลักฐานอย่างชัดเจนในศิลาจารึกที่ค้นพบในนครศรีธรรมราชหลายหลัก เช่น ศิลาจารึกหุบเขาช่องคอย, ศิลาจารึกหลักที่ 27, ศิลาจารึกหลักที่ 28, ศิลาจารึกหลักที่ 23, ศิลาจารึกหลักที่ 24 เป็นต้น ศิลาจารึกเหล่านี้ได้ชี้ให้เห็นว่า ตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 10 เป็นต้นมา นครศรีธรรมราชได้ปกครองโดยระบบกษัตริย์ที่อาศัยหลักการปกครองที่รับอิทธิพลจากอินเดียอย่างชัดเจน ทั้งหลักการปกครองที่อาศัยธรรมะในพระพุทธศาสนา และทศพิธราชธรรม ตลอดจนหลักปรัชญาในศาสนาพราหมณ์ ภายในราชสำนักและเมืองบริวารน้อยใหญ่ของนครศรีธรรมราชคงจะมีพราหมณ์เป็นปุโรหิตที่สำคัญในการปกครอง พราหมณ์จึงดำรงฐานะสูงในสังคมของนครศรีธรรมราชสืบมาจนปัจจุบันนี้

จากเรื่องราวและเหตุการณ์ต่าง ๆ ของนครศรีธรรมราชที่ได้บันทึกได้บันทึกไว้ในศิลาจารึกและเอกสารทั้งปวง ได้แสดงให้เห็นว่า นครศรีธรรมราชมีความแข็งแกร่ง

เครื่องไกรทางการปกครองในหลายยุคสมัย บางสมัยได้ปกครองหัวเมืองน้อยใหญ่ในรูปของเมืองบริวารในลักษณะของความเป็น “อาณาจักร” อย่างแท้จริง เช่น ในช่วงที่ปกครองหัวเมืองในรูปของ “เมืองสิบสองนักษัตร” และในบางช่วงที่น่าจะเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรศรีวิชัย เป็นต้น

ตลอดระยะเวลาอันยาวนานในประวัติศาสตร์การปกครองของนครศรีธรรมราช นั้น มีราชวงศ์ที่สำคัญในการสถาปนาความยิ่งใหญ่ให้แก่นครศรีธรรมราช คือ ราชวงศ์ศรีธรรมมาโสกราช กษัตริย์ที่ทรงพระนามระบือไปทั่วแม่ในต่างแดนในราชวงศ์นี้อย่างน้อยมีอยู่ 2 พระองค์ คือ สมเด็จพระเจ้าศรีธรรมมาโสกราช และสมเด็จพระเจ้าจันทรภาณุ และในสมัยที่นครศรีธรรมราช รวมอยู่ในราชอาณาจักรไทยก็มีเจ้าเมืองที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันดีหลายท่าน อย่างเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) เป็นต้น

ในปัจจุบันนี้มรดกทางวัฒนธรรมที่แสดงออกถึงความเจริญทางศิลปวัฒนธรรมด้านการปกครองของนครศรีธรรมราชในอดีตมีอยู่ไม่น้อย เช่น กำแพงเมืองและคูเมืองโบราณนครศรีธรรมราช คูน้ำคันดินรอบเมืองโบราณพระเวียง พระพุทธรูปสมเด็จพระเจ้าศรีธรรมมาโสกราช ในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อนุสาวรีย์วีระไทย และป้อมใหญ่โบราณที่ค้นพบกระจายอยู่ภายในนครศรีธรรมราช เป็นต้น

11. บทสรุป

ท่ามกลางวิวัฒนาการอันยาวนานของนครศรีธรรมราช บรรพบุรุษได้สร้างสมมรดกทางวัฒนธรรมไว้มากมาย วัฒนธรรมหลายอย่างได้รับการเรียนรู้และสืบทอดอย่างต่อเนื่องมาจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ และวัฒนธรรมหลายอย่างได้รับการเปลี่ยนแปลงพัฒนาขึ้นมา วัฒนธรรมสาขาต่าง ๆ ในนครศรีธรรมราชจึงยังคงได้รับการอนุรักษ์ไว้เป็นเอกลักษณ์แห่งนครศรีธรรมราช อาทิ วัฒนธรรมด้านระบอบความเชื่อ การตั้งแหล่งที่อยู่อาศัย การหย่อนใจ การบ่งกันรักษาโรคภัยไข้เจ็บ การทำมาหากิน เครื่องนุ่งห่ม การคมนาคม การศึกษา และการปกครอง เป็นต้น วัฒนธรรมเหล่านี้ล้วนเป็นตัวหล่อหลอมให้นครศรีธรรมราชกลายเป็น “เมืองแม่แห่งวัฒนธรรม” บนคาบสมุทรไทยตั้งแต่อดีต สืบต่อมาจนถึงปัจจุบันนี้ และคงจะได้รับการสืบทอดต่อไปสำหรับอนุชนอย่างไม่มีวันสิ้นสุด

เชิงอรรถ

¹ศรีศักร วัลลิโภดม รายงานการศึกษา-วิจัย เรื่อง การพัฒนามรดกทางวัฒนธรรมในประเทศไทย กรุงเทพมหานคร : ภาควิชามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร 2524 หน้า 1-31.

²Preecha Noonsuk, "The Study of Local Placenames on the Thai Peninsula : Takuapa Jaiya and Nagara Sri Dharmaraja (Takua Pa, Chaiya and Nakhon Si Thammarat)," *SPAFA (SEAMEO Project in Archaeology and Fine Arts) Final Report Consultative Workshop on Archaeological and Environmental Studies on Srivijaya (T-W3), Bangkok and South Thailand, March 29-April 11, 1983*. Bangkok : SEAMEO, 1983, pp. 145-160.

³Dhida Saraya, "The Development of the Thai Peninsular States with Special Reference to "Tambralinga" (6 th-13 th Centuries)", *SPAFA (SEAMEO Project in Archaeology and Fine Arts) Final Report Consultative Workshop on Archaeological and Environmental Studies on Srivijaya (T-W3), Bangkok and South Thailand, March 29-April 11, 1983*. Bangkok : SEAMEO, 1983, pp. 127-143.

⁴วิเชียร ณ นคร และคนอื่นๆ นครศรีธรรมราช กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ 2521 หน้า 177-270.

⁵ปรีชา นุ่นสุข ร่องรอยชุมชนโบราณของพราหมณ์ในนครศรีธรรมราช วิทยานิพนธ์ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ ภาควิชาโบราณคดี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร 2527 หน้า 25-32.

⁶ปรีชา นุ่นสุข โบราณคดีเบื้องต้น นครศรีธรรมราช : ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช 2531 หน้า 54-136.

⁷ ปรีชา นุ่นสุข พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช- จังหวัดนครศรีธรรมราช จัดพิมพ์เนื่องในวโรกาสที่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินในการบูรณะพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ณ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 28 สิงหาคม 2530 กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรุงสยามการพิมพ์ 2530 หน้า 1-51.

⁸ กรมศิลปากร พระบรมราชานุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหงมหาราช และรวมเรื่องเมืองสุโขทัย กรุงเทพมหานคร : กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร 2525 หน้า 122.

⁹ ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร และชะเอม แก้วคล้าย “ศิลาจารึกหุบเขาช่องคอย” ศิลปากร ปีที่ 24 ฉบับที่ 4 (กันยายน 2523) หน้า 89-93.

¹⁰ ปรีชา นุ่นสุข ร่องรอยชุมชนโบราณของพราหมณ์ในนครศรีธรรมราช หน้า 82-354.